

Amerikan Perspektifinden 1957 Krizine Giden Süreçte Suriye’de Komünizmin Yükselişi (1954-1957)

*From The American Perspective Growing Communism In Syria During The 1957
Crisis (1954-1957)*

Dr. Ali ÇAKIRBAŞ

(ORCID: 0000-0002-2217-5392)

Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi - Nevşehir

Öz: Jeopolitik konumu itibariyle, son derece stratejik bir öneme sahip olan Suriye, tarih boyunca Ortadoğu’ya hâkim olmak isteyen büyük güçlerin mücadele alanı olmuştur. I. Dünya Savaşında da emperyalist devletlerin pazarlık konusu olan Suriye toprakları savaş sonunda Osmanlı’dan kopmuş, 1920 yılından 1946 yılına kadar sürecek olan Fransız mandasında devletleşme süreci başlamıştır. Fransız askeri birliklerinin Suriye’den 1946’da çekilmesiyle tam bağımsızlığını kazanan Suriye, uluslararası güçlerin mücadele alanı olmaktan kurtulamamıştır. İngiltere, Amerika ve Rusya gibi emperyalist güçler için, halkına bırakılmayacak kadar stratejik öneme sahip olan Suriye üzerinde yapılan mücadele siyasi istikrarsızlıklara neden olmuştur. Batı destekli darbeler döneminde oluşan istikrarsızlıklar, ülke genelinde sol eğilimli siyasi oluşumların giderek güç kazanmasına imkân tanımıştır.

Batı Dünyası tarafından ülkelerinin yıllarca sömürülmesine karşı duyulan öfke neticesinde oluşan Batı karşıtlığı, bu oluşumların da işini kolaylaştırmıştır. 1954’te düzenlenen bir darbeyle Albay Edip Çiçekli yönetiminin son bulması, Suriye’de anayasal düzenin ve sivil siyasetin önünü açmıştır. Bu süreçte Batı karşıtlığıyla ön plana çıkan Baas Partisi ile sosyalist ve komünist partiler hızla güç kazanmışlardır. İç politikasında artan komünist faaliyetler yanında Suriye’nin dış politikada Ortadoğu’da ekinlik arayışında olan Sovyetler Birliği’ne yaklaşması dikkat çekmiştir. 1954’ten sonra Suriye siyasetinde söz sahibi olan Nasyonal Sosyalist ideolojiden beslenen Baas Partisi’nin ülkedeki tüm sol gruplarla ve özellikle Sovyetlerin etkisindeki Suriye Komünist Partisi ile olan iş birliği ve Bağdat Paketi’ne bir tepki olarak Sovyetlerle yakın teması, Batı ülkelerini özellikle Amerika’yı endişelendirmiştir.

Soğuk savaş sürecinde Sovyetlerin Suriye ve Orta Doğu’ya olan ilgisinin ortaya çıkmasıyla bölgede Sovyet nüfuzuna zemin oluşturabilecek komünist hareketler Amerika tarafından yakından izlenmeye başlanmıştır. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile bu bölgeyi yakın takibe alan Amerika’nın hariciye yazışmaları dikkate alınarak 1954 yılından itibaren, uluslararası bir krize dönüşen Sovyetlerin Suriye’ye yapacağı askeri ve ekonomik yardımların açıklandığı Ağustos 1957’ye kadar geçen süreçte Suriye’deki komünist hareketlerin gelişmesine etki eden faktörler bütün boyutlarıyla değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Komünizm, Sovyetler Birliği, Amerikan Arşivi

Abstract: Syria, with its geopolitical position and a highly strategic prescription, has been a struggle for the great powers who want to dominate the Middle East throughout history. In the First World War, the Syrian territory, which was the subject of negotiations for the imperialist states, broke off from the Ottoman Empire at the end of the war and the process of nationalization in the French mandate that lasted from 1920 to 1946 began. Syria won its full independence by withdrawing French military troops from Syria in 1946, and it has not survived the struggle of international powers. For the imperialist powers such as Britain, America and Russia, the struggle over Syria, which has a strategic precaution that cannot be left to its people, has caused political instability. The instabilities that occurred during the Western-backed Darwinian period allowed the left-leaning political formations to become more and more powerful throughout the country.

The anti-Westernism that has been caused by the anger against the exploitation of the countries for years by the Western World has facilitated the work of these forms. The ending of Colonel Edip Çiçekli’s administration in a coup in 1954 opened the way for constitutional order and civilian politics in Syria. In this process, the Baath Party and the socialist and communist parties, which came to the forefront with anti-Westernness, gained strength rapidly. In addition to the increasing communist activities in domestic politics, Syria’s foreign policy has attracted attention to the rapprochement of the Soviet Union, which is in search of comfort in the Middle East. After 1954, the Baath Party nourished by the National Socialist ideology, who had a say in the policy of Syria, had a close relationship with all the leftist groups in the country and the Soviet Union as a reaction to the Soviet-influenced Syrian Communist Party and the Baghdad Pact, He was worried.

With the emergence of the Soviet interest in Syria and the Middle East during the Cold War period, the communist movements that could form the basis for Soviet influence in the region have begun to be closely watched by the United States. This work we have done with this study closely followed the region of America, taking into account the foreign correspondence from 1954, until the internationalization of the military and economic benefits of the Soviets to Syria, which turned into an international crime until August 1957 to affect the development of communist movements in Syria factors will be evaluated in all dimensions.

Keywords: Syria, Communism, Soviet Union, American Archive

Giriş

Asya ile Afrika arasında geçiş noktası olması münasebetiyle jeopolitik öneme sahip olan Suriye, tarih boyunca Ortadoğu’ya hâkim olmak isteyen büyük güçlerin mücadele alanı olmuştur. 1516 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren bu bölge, I. Dünya Savaşı’nın sonunda Osmanlı’nın Ortadoğu’daki Arap coğrafyasından çekilmek zorunda kalmasıyla Fransızların kontrolüne geçmiştir. I. Dünya Savaşı’nda galip ayrılan müttefikler, savaşta Osmanlı’ya isyan eden Şerif Hüseyin ve ailesine verdikleri sözleri unutmışlardır. Şerif Hüseyin’in oğlu, Suriye Kralı Faysal’ın protestoları ve Faysal başkanlığındaki Suriye Milli Meclisi’nin karşı çıkmalarına rağmen, 1920 yılında San Remo’da toplanan Yüksek Müttefik Meclisinde “Sykes-Picot” anlaşmasının yürürlüğe konmasını kararlaştırılarak Suriye’de 1920 yılının Haziran ayından, 1946 yılına kadar devam edecek olan Fransız Mandası dönemi, fiilen başlamıştır.¹

Manda döneminde Suriye’nin idaresinde böl-parçala- yönet taktiğini uygulayan Fransa, öncelikle kendi güdümüne alabileceği, Hristiyan, Ermeni ve Alevi grupları güçlendirmiştir. Bu arada bağımsızlık taraftarı Arapları ise, bağımsızlık vaatleriyle oyalayarak gelişip güçlenmelerini engellemiştir. Çok farklı etnik ve inanç gruplarının bir mozaiki olan bu bölgede sömürgeci yönetim mantığına uygun bir şekilde bu süreçte yeni bir idari taksimata gidilmiştir. Bu taksimata göre, Lübnan’da Büyük Lübnan Devleti, Lazkiye ve çevresinde Aleviler devleti, Cebel-i Druz’da Dürzi Devleti, Suriye’nin diğer kesimlerinde de Şam ve Halep devletleri kurulmuştur. Daha sonra Şam ve Halep devletleri Suriye devleti adı altında birleştirilmiştir.² Fransızlar, Sünnilerin bağımsız büyük Suriye arzularını yok etmek için, sömürgeci siyasetin amacına uygun bir şekilde ayrılıkçılık ruhunu besleyen toplumsal farklılıkları derinleştirmişlerdir. Dini ve etnik azınlıkların ayrılıkçılığı ve partikularizmi, bu azınlıkların yerel çoğunluğu oluşturduğu bölgelere özerk statü verilerek teşvik edilmiştir.³

¹ Salih Akdemir, “Suriye’deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü”, *Avrasya Dosyası*, s.212.

² Ömer Osman Umar, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Atatürk Araştırma merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s.454.

³ Ayşe Tekdal Fildiş, “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış”, *Ortadoğu Analiz*, Nisan-2013, s.61.

II. Dünya Savaşının getirmiş olduğu ağır ekonomik yükün altında kalan Fransa'nın 1946'da Ortadoğu'dan çekilmesiyle tam bağımsızlığını kazanan Suriye, uluslararası güçlerin mücadele alanı olmaktan kurtulamamıştır. İngiltere, Amerika ve Rusya gibi emperyalist güçler için, halkına bırakılamayacak kadar stratejik öneme sahip olan Suriye üzerinde yapılan mücadele, ülke içerisinde arka arkasına darbelerin gerçekleştiği istikrarsız bir dönemi başlatmıştır. Bu askeri darbeler sürecinin ilki, 30 Mart 1949'da CIA tarafından desteklenen General Hüsnü Zaim tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴ Ancak Zaim'in Amerika ile kurduğu yakın ilişkiler çerçevesinde İsrail'e barış teklif etmesi ve Irakla bütünleşmek için somut adımlar atmamasından memnun olmayan ordu içindeki Pan-Arap milliyetçisi genç subaylar, Sami Hinnavi etrafında birleşerek Hüsnü Zaim diktatörlüğünü dört buçuk ay sonra devirmişlerdir. Suriye üzerinde Mısır-Suudi etkinliğini kırmaya çalışan Hinnavi yönetimi ise kısa bir müddet sonra 19 Aralık 1949'da Albay Edip Çiçekli'nin yaptığı darbeyle yönetimden uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Çiçekli, ülke içinde konumunu güçlendirmek için Irak yanlısı gruplara karşı Mısır ve Suudi Arabistan'la yakın işbirliği içine girmiştir. Çiçekli, aynı zamanda, başarıyla gerçekleştirdiği kısmi devlet inşa süreci sayesinde halkın radikal isteklerine aykırı olarak, tıpkı Zaim gibi, Fransa ile iyi ilişkiler kurar ve Amerikan desteğini sağlamak için İsrail'le barış anlaşması imzalamak için girişimde bulunmuştur.⁵ Edip Çiçekli'nin yönetimi 26 Şubat 1954'te yine bir askeri darbeyle devrilmesinden sonra Suriye'de sivil siyasetin önü artık açılmıştır.

Soğuk savaş döneminde Suriye'de Sovyetlerin tesirinde hızla güçlenen komünist hareketler, 1954'ten sonra oluşan bu dönemde ülke siyasetinde etkili olmaya başlamışlardır. 1954'ten sonra Suriye siyasetinde söz sahibi olan Nasyonal Sosyalist ideolojiden beslenen Baas Partisi'nin ülkedeki tüm sol gruplarla ve özellikle Sovyetlerin etkisindeki Suriye Komünist Partisi ile olan iş birliği ve Bağdat Paketi'ne bir tepki olarak Sovyetlerle yakın teması, Batı ülkelerini özellikle Amerika'yı endişelendirmiştir. Soğuk savaş sürecinde Sovyetlerin Suriye ve Orta Doğu'ya olan ilgisinin belirmesiyle bölgede Sovyet nüfuzuna zemin oluşturabilecek komünist hareketler Amerika tarafından yakından izlenmeye başlanmıştır. Yapmış olduğumuz çalışmanın ilerleyen bölümlerinde öncelikle bu bölgeyi yakın takibe alan Amerika'nın hariciye yazışmaları dikkate alınarak 1954'ten, uluslararası bir krize dönüşen Sovyetlerin Suriye'ye yapacağı askeri ve ekonomik yardımlarının açıklandığı Ağustos 1957'ye kadar geçen sürede Suriye'deki komünist hareketlerin gelişmesine etki eden faktörler değerlendirilecektir.

1. Suriye'deki Sol Hareketlerin Tarihsel Arka Planı

Arap dünyasındaki komünist organizasyonların gelişiminde bölgesel sosyo-politik gelişmelerin yanında Fransa ve Sovyetler Birliği gibi devletlerin ideolojik etkileri önemli rol oynamaktadır. Ortadoğu'daki manda rejimleri döneminde özellikle Suriye ve Lübnan gibi bölgelerdeki bürokratik zümreler ve aydın grupları arasında Fransız ihtilalinin sonucunda gelişen sol düşünce ve Rusya'daki Bolşevik devriminin etkileri hissedilmeye başlanır. Rus ihtilalinden sonra ortaya çıkan fikirlerin etkisini göstermesiyle bazı sosyalist ve komünist organizasyonlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁶

Bütün Arap dünyasında olduğu gibi Suriye'de de komünist fikirlerin yeşermesinde Bolşevik ihtilalinin etkisi rolü oldukça önemlidir. I. Dünya Savaşı'nda vermiş oldukları bağımsızlık sözünü yerine getirmemeleri Batılı sömürgecilere karşı Arap dünyasında tepki

⁴ Akdemir, agm., s.217.

⁵ http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20111116_85raportum.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2018)

⁶ Tareq Y. İsmail, Jasqelene S. İsmail, *The Communist Movement in Syria and Lebanon*, University Press of Florida, 1998, s.5.

uyandırmıştır. Rus ihtilalinden sonra Bolşeviklerin gizli antlaşmaları deşifre etmeleri bu tepkileri daha da artırmıştır. Lenin’in doğu halklarına özgürlük vadeden manifestosu, Arap Dünyasında komünist fikirlere karşı bir sempatinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁷

Filistin’e göç eden sosyalist aydınlar ve özellikle Bolşeviklerle girilen yakın temas bu etkileşimde önemli rol oynamıştır. Sol fikirlerin etkisinde kalan aydınlar, Manda yönetiminin haksız uygulamalarına karşı organize olmuşlardır. Yusuf İbrahim Yazbak, Fuat Eş-Şimali ve aslen Yahudi olan Joseph Berger öncülüğünde Beyrut’ta 1924’te Lübnan ve Suriye Komünist Partisi kurulmuştur. Yayınladığı programa göre Komünist Partisi’nin amaçları; Kapitalist düzene karşı sosyalist sistemi inşa etmek, Suriye ve Lübnan’da Fransız hâkimiyetine son vererek bağımsız ve bütün halinde Suriye ve Lübnan’ı kurmak, İşçi ve köylü sınıflarının ve kadınların durumlarını düzeltmek şeklinde belirlenmiştir.⁸

Fuat Eş-Şimali’nin teşkilatçılık yönünün ön plana çıktığı Komünist Partisinde komünist ideolojiyi yaymak ve üye sayısını artırmak için faaliyetlere girişilmiştir. Suriye’de Fransızlara karşı Dürzi Lider Sultan Paşa El-Etrak önderliğinde çıkan ayaklanmaya destek veren Komünistlerin bir kısmı tutuklanmıştır. Yaşanan gelişmelerden sonra bir süre daha temkinli hareket eden komünist liderler, 1930’da yayınladıkları manifestodan sonra Suriye genelinde taraftar sayılarını artırmışlardır. Legal ve İllegal olarak yayınladıkları “*Saut al- ‘Ummal*”, “*Al-Ummal*”, “*Al Facr-Al Ahmar*” gibi gazeteler komünist fikirlerin yayılmasına önemli katkılar sağlamıştır.⁹

1930’da sadece Arap dünyasındaki komünist hareketlerin yakın tarihinde sembol isim haline gelecek olan Kürt kökenli bir aileye mensup Halid Bektaş, Suriye ve Lübnan komünist Partisine katılmıştır. 1931’de partinin Şam teşkilatının sekreteri olan Bektaş kısa zamanda yükselerek 1933’de parti genel sekreterliğine getirilmiştir. 1934’ten 1937’ye kadar Moskova’da komünizm eğitimi alan Bektaş 1934’te Moskova’da toplanan komintern Arap komünist partilerinin temsilcisi olarak katılmıştır.¹⁰ 1935’te düzenlenen 7. Komintern ile birlikte Sovyetlerin Arap komünist partileri üzerinde etkinliği arttığı gözlemlenmiştir. Bu toplantıyla birlikte Sovyetler Arap dünyasında etkinlik kazanabilmek için komünist ideoloji açık bir şekilde bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır. Ancak, II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Sovyetlerin Faşist Almanya’ya karşı verdiği mücadelede Batılı devletlerle işbirliğine gitmesi komintern faaliyetlerini dolayısıyla Arap komünist partilerine verdiği desteği askıya almasına neden olmuştur. Bu süreçte ise daha çok kendi ideolojik kaynaklarından beslenmek zorunda kalan Suriye ve Lübnan Komünist Partisi doğal olarak anti-faşist kampa destek vermiştir.¹¹

II. Dünya savaşından sonra girilen Soğuk Savaş sürecinde emperyalist amaçları için komünist ideolojiyi araçsallaştıran Sovyetler Birliği, Arap komünist partilerini domine etmeye başlamıştır. Arap komünistler arasında an parlak isimlerden olan Halid Bektaş’ın yazmış olduğu yazılarda Stalin’in koymuş olduğu ilkelerin izini açık bir şekilde görmek mümkündür. Bundan sonraki süreçte Suriye’de Sovyet etkisindeki komünist hareketle hızla güç kazanmıştır. Bağımsızlık sonrası Suriye’nin içine düştüğü politik istikrarsızlıklar da buna zemin hazırlamıştır. 1946’da bağımsızlığını kazanmasından sonra Suriye’de, 1954’e kadar dış destekli darbeler döneminin Suriye siyasetindeki en önemli sonucu, geleneksel toprak sahibi

⁷ Tareq Y. İsmael, *The Communist Movement in the Arab World*, Routledge, 2005, s. 8-9.

⁸ Alexander Flores, “The Early History of The Lebanon Communism Reconsidered”, *Khamsin Cilt.7, (7-20)* 1980, s.10- 12.

⁹ Alexander Flores, agm., s.12.

¹⁰ Tareq Y. İsmael, Jasqelene S. İsmael, age., s.25-26.

¹¹ Tareq Y., agm., s.17-18.

sınıfa karşı ordunun yanı sıra alt ve orta sınıflardan gelen Baas Partisi, Arap Sosyalist Partisi, Suriye Sosyal Nasyonalist Partisi (SSNP) ve Suriye Komünist Partisi (SKP) gibi politik grupların güçlenmeye başlamasıdır.

Soğuk Savaş sürecinde Sovyetlerin öncelikle ideolojik yöntemlerle Ortadoğu'da etkinlik arayışı, bu coğrafyadaki emperyal çatışmayı daha da sertleştirmiştir. Ortadoğu'nun kilit noktasında bulunan Suriye, bu çatışmanın en sert yaşandığı bölgelerden bir haline gelmiştir.

2. Amerikan Belgelerine Göre 1954-57 Arası Suriye'de Komünizmin Yükselişi

Soğuk savaş döneminde Sovyetlerin Ortadoğu'ya inme çabalarına karşı Amerika, Sovyet nüfuz alanının genişlemesini engellemek için çevreleme politikaları üretmeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'ni çevrelemeyi amaçlayan organizasyonlardan biri Bağdat Pakti olmuştur. Bu pakt Sovyetlerin güneye yani sıcak denizlere inmesine engel olacak bir set niteliğindedir. Ancak Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye ortak bir açıklama yaparak Bağdat Pakti'na katılmayacaklarını açıklamıştır. Başta Suriye olmak üzere Arap ülkelerinin Batı'dan gelen teklife mesafeli davranmalarının ana nedeni Manda yönetimlerinin Arap devletleri üzerlerinde bıraktığı güvensizlik hissidir. Arap devletlerinin batıdan gelen her girişimi, sömürgecilik anlayışının bir parçası olarak değerlendirmelerine neden olmuştur. Batılı devletlerin inisiyatifinde İsrail'in kuruluşu ve Süveyş krizi gibi etkenler de, Arap dünyasında batı karşıtlığını pekiştirmiştir.¹²

Bütün bu şartlar yanında Suriye Komünist Partisi'nin Ortadoğu'daki en güçlü komünist partilerden biri olması dolayısıyla, Suriye'nin SSCB'ye sempatiyle bakması Ortadoğu'da Sovyet nüfuzunun oluşması için uygun zemini oluşturmuştur. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği Suriye ile bağımsızlığının hemen öncesinde, 1 Şubat 1946'da, gizli bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma, Sovyetlerin Suriye'ye uluslararası arenada diplomatik ve siyasi destek sağlayarak, Suriye'nin ulusal ordusunu kurma konusundaki Sovyet askeri yardımlarını öngörmektedir. 1 Nisan 1950'de imzalanan Saldırmazlık Pakti ise ikili ilişkileri ileri bir boyuta taşımıştır. Fakat Suriye-Sovyet ilişkileri 1954 yılından itibaren ideolojik dayanağı Pan-Arabizm ve Sosyalizm olan Baas Partisi'nin Suriye'de iktidara gelmesiyle doğal müttefiklik anlayışı içinde şekillenmeye başlamıştır.¹³

Suriye'de yaşanan bu gelişmeler, bu bölge üzerinde ilgisi olan Amerika'yı rahatsız etmiştir. 1954'ten itibaren Amerika, Suriye siyasetinde etkili olmaya başlayan komünist hareketleri izlemeye başlamıştır. 17 Aralık 1954'te Amerika'nın Yakın Doğu Bürosu tarafından hazırlanan raporda Suriye'nin Batı ile geliştirdiği ilişkilerinde mesafeli yaklaşımının nedenleri şu şekilde ortaya konulmuştur: *“Bütün Arap ülkeleri içinde Suriye, gönüllü bir şekilde batı karşıtlığı vurgusu yaparak tarafsızlık politikalarını, yürütmektedir. Bu politikaların altında yatan üç ana neden bulunmaktadır; Bunlardan birincisi, Diğer Arap ülkelerinden farklı olarak Suriye, Batı yardımlarına ihtiyaç duymadan bağımsızlığını koruma düşüncesidir. İkinci olarak gayet keskin bir şekilde Filistin meselesinde İsrail'in kuruluşundan güçlenmesine bütün gelişmelerin arkasında Batı yardımlarının olduğunu düşünmektedir. Son olarak ta İslam dünyasındaki batı karşıtlığının bir sonucu olarak tarafsızlık politikaları ön plana çıkmaktadır. Batı karşıtlığı o kadar yükselmiştir ki Parlamente'ye komünist vekilin*

¹² Mahir Küçükvatan, “Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı”, *ÇTTAD*, XI/23, 2011, s. 78-82.

¹³ Bilal Karabulut, “Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.12, 2007, s.69.

seçilmesi bile mümkün olmuştur. Her ne kadar muhafazakâr ve ılımlı bir parlamento yapısına rağmen Suriye’de Sovyet nüfuzu hızlı bir şekilde yükselmiştir.”¹⁴

26 Şubat 1954’te Edip Çiçekli’nin askeri darbeye devrilmesinden sonra sivil yönetimlerin önü açılmış, 1954 yılının Eylül ayında, seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerde, Baas Partisi, 142 kişiden oluşan mecliste 17 sandalye kazanmıştır. Bu süreçte sol eğilimli partiler ile birlikte çalışan Baas Partisi, Hama’lı el-Havrani’nin yönettiği Arap Sosyalist Partisi ve Şam’lı Halid Bektaş’ın liderliğindeki Sovyet destekli Komünist Partisi ile işbirliğini artırmıştır.¹⁵ Amerika’nın beklentilerinin aksine yaşanan bu gelişmeler 5 Mayıs 1955’de Amerikan yönetiminin Suriye’deki Amerikan elçiliğine gönderdiği telgrafa yansımıştır. Telgrafta Suriye Başbakanı Faris el Khoury’nin, Amerika’daki Suriye büyükelçisine gönderdiği özel mesajda, Khoury, hızla güç kazanan komünist organizasyonların tehlikeli boyutlara ulaşmadan önce Arap dünyası ve batılı devletler tarafından gerekli önlemlerin alınması gerektiğini belirtmektedir.¹⁶

Suriye’deki Amerikan elçisi James Moose tarafından, yapılan ikaz doğrultusunda Amerikan hükümetine Suriye’deki komünist faaliyetleri açıklayan cevabi telgrafi gönderilir. Bu telgrafta, Suriye parlamentosunda sayıca az olmalarına rağmen, komünistlerin hızla güçlenmelerinin birçok sebebi olduğu belirtilmektedir. Bu sebeplerin başında batı karşıtlığı gelmektedir. İsrail’in kuruluşunda Başta Amerika olmak üzere batılı devletlerin desteği batı karşıtlığını körüklemiş, Suriye’de komünistlerin propaganda malzemesine dönüşmesine neden olmuştur. Diğer bir sebep ise, Suriye’deki sol grupların Suudi Arabistan, Mısır ve Fransa gibi devletlerce desteklenmesi gelmektedir. Bu gruplardan Halid Bektaş’ın başında bulunduğu Komünist Partisi doğrudan Kremlin tarafından yönlendirilmektedir. Eğer Komünist Partisi köstebekleri, Baas partisi içerisinde taraftar kazanabilirse, etki alanını genişletme noktasında büyük başarı kazanabilecektir. Artan bu tehlike karşısında Suriye’deki muhafazakârlar, daha cesur davranmaları gerekmektedir.¹⁷

Suriye’de komünist faaliyetlerin artması üzerine Amerikan Milli Güvenlik Konseyi Suriye’deki iç güvenlik durumuyla ilgili bir çalışma yaptırmıştır. 7 Haziran 1955’te yayınlanan analize göre, Suriye’de komünistlerin güç kazanmasındaki nedenlerin başında ülkedeki siyasi istikrarsızlık gösterilmektedir. Yaşanılan darbeler, siyasi cinayetler, Mısır, Suudi Arabistan ve Fransa gibi devletlerin Suriye’ye müdahale girişimleri, Suriye siyasetinde karakteristik bir duruma dönüşmüştür. Bu durum, komünistlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. 1945’lerden itibaren illegal getirilen yasaklamalara rağmen illegal yollardan faaliyet gösteren Komünist Parti, yapmış olduğu yasa dışı yayınlarla etkinliğini artırmış belli bir başarı kazanmıştır. Benzer yöntemleri hala devam ettiren Komünist Partisi, Baas ve diğer partilerle giriştiği ilişkiler çerçevesinde orduya, güvenlik birimlerine ve bürokrasiye sızma çalışmalarını yürütmektedir. Bunu gerçekleştirirken batı karşıtlığını ve tarafsızlık söylemlerini kendisine propaganda malzemesi olarak kullanmaktadır.¹⁸

Yayınlanan analize göre, Suriye Komünist Partisi’nin güçlenmesinin diğer bir sebebi ise, Ortadoğu’daki diğer komünist partiler ile geliştirdiği ilişkilidir. Lübnan Komünist Partisi ile geçmişten gelen bağları, İran’daki Tudeh’in Ürdün ve Irak’taki komünist partilerinin destekleri ve tecrübe paylaşımı, Sovyetler Birliği’nin Orta Doğudaki propagandaları, Suriye ve Lübnan

¹⁴ FRUS,(U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, Washington, DC, Government Printing Office) 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.287. s.513.

¹⁵ Salih Akdemir, agm., s.217-218.

¹⁶ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.296, s.525..

¹⁷ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.297, s.526-527.

¹⁸ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.299, s.530.

Komünist Partisi'ni Arap dünyasının en güçlü komünist partisi konumuna yükseltmiştir. 600'ü aşırı militan olmak üzere yaklaşık 10 bin üyesi bulunan Parti, 2 bin kadar kişiyle de yakın ilişki içerisindeydi. Parti üyeleri, Müslüman ve Hıristiyanların daha çok entelektüel kesimleri ile öğrenciler, profesyonel gruplar, köylü ve işçilerden oluşmaktadır.¹⁹

Yayınlanan analize göre, 1954'te sivil siyasetin önünün açılmasıyla oluşan konjonktür, Komünist Partisi'nin güç kazanmasının bir başka nedeni olmuştur. Oluşan çok parçalı Suriye siyasetinde, diğer siyasi partilerin iktidar olmak için Komünist Partisiyle olan işbirlikleri, hem komünist aktivitehlerin hızlanmasına, hem de diğer partilere sızmalarına imkan hazırlamıştır. Suriye'deki kendi etkisindeki cemiyetleri direk veya en direkt yollarla yönlendiren Komünist Partisi, hem Suriye siyasetinde etkili olmayı başarmış, hem de bu gruplar üzerinden siyasi partiler ve diğer cemiyetle üzerinde baskı oluşturabilmiştir. Bu süreçte eğitim ve dini kurumlara da sızmayı başaran komünistler üniversite hocaları, öğrenciler ve din görevlileri arasında da etkili olmuşlardır. Bu faaliyetler neticesinde Suriye'deki Hıristiyan topluluklar ve Ortodoks Kilisesi üzerinde Sovyet etkisi hissedilmeye başlamıştır. Hatta Müslüman liderler arasında bile bu etki gözükmiştir. Bunların yanında Komünist Partisi, orduya da planlı bir şekilde sızmaya çalışmıştır. Ordu içindeki düşük rütbeli komünist subaylar, sol fikirleri yaymaya çalışmıştır. Bunlardan eğitim ve yayın şubelerinde yer alanlar, eğitim esnasında yeni katılan askerler üzerinde etkili olmuşlardır. Ordu içinde Baasçılar ile birlikte hareket eden komünist faaliyetlerin yakın gelecekte daha tehlikeli olacağı düşünülmektedir.²⁰

Yapılan analizde, komünist faaliyetlere karşı Suriye'deki güvenlik güçlerinin durumu şu şekilde özetlenebilir: Suriye'de iç güvenlik birimleri, komünistlerin hızla artan etkinliklerine karşı yeterli önlem alabilecek durumda değildir. Sayıca az ve iyi eğitilmemiş görevlilerden oluşan Suriye istihbarat birimlerinin ülkedeki komünist aktivitelere yönelik yeterli seviyede bilgi birikimi bulunmamaktadır. Komünist grupların en zayıf noktaları ise aralarındaki hizipçiliktir. Güvenlik birimleri, yeterli insan gücü ve ekipmanla takviye edildikleri takdirde, bu grupları bastırma ve propaganda faaliyetlerini engelleme becerisine sahip olabilirler.²¹

Suriye'de Çiçekli'nin iktidardan düşmesinden sonra muhafazakâr partilerin iktidarda olduğu 1955-1957 arası dönemde Arap Birliği, batı karşıtlığı, Sovyetler Birliği'ne yakınlaşma, sosyal ve ekonomik hayattaki beklentiler sol grupları daha da güçlendirmiştir. Baas Partisi, Arap Sosyalist Partisi ve Komünist Parti'nin birlikte hareket etmeye başlamaları²² Amerika'yı daha da endişelendirmiştir. Amerika'nın Suriye elçiliği tarafından 14 Ekim 1955'de ABD'ye gönderilen telgrafta Suriye'de artan sol tehlike ele alınmaktadır. Gönderilen telgrafa göre, Baas Partisi ve Komünist Parti nerdeyse birbirinden farklı olmayan yöntemler ve amaçlara sahip olduğu belirtilmektedir. Çok iyi organize olmuş olan bu gruplar, orduda ve bürokraside önemli noktaları ele geçirmiştir. Bunun yanında basın yayın organları ve radyoyu çok iyi kullanan bu gruplar, yaptıkları yayınlarla Arap birliği ve vatanseverlik gibi kavramlar üzerinden komünist düşünceleri yaymaya çalışmaktadırlar. Buna karşın Suriye'deki muhafazakâr gruplar bölündükleri için Baas Partisi'nin ülke siyasetindeki rolü artmaktadır. Yerel yöneticiler ise, siyasi risklerden kaçındıklarından ülke için tehlikeli oldukları halde sol gruplara karşı gerekli önlemleri alamamaktadırlar. Cumhurbaşkanı Şükrü Kuvvetli anti-komünist olduğu halde muhafazakâr grupların bölünmüşlüğü sebebiyle anayasal yetkileri sınırlandırılmıştır. Suriye

¹⁹ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.299, s.432.

²⁰ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.299, s.532.

²¹ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.299, s.533.

²² <http://www.21yhte.org/tr/arastirma/suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi>, (Erişim Tarihi: 10.05.2018)

Parlamentosu’nda sol karşıtı vekiller çoğunluk oldukları halde bu bölünmüşlük nedeniyle sola karşı güçlü bir muhalefet yapamamaktadırlar.²³

Suriye’de hızla güçlenen komünist hareketlerle birlikte Sovyetlerin bu bölgede artan nüfuzu, üzerine Amerikan istihbaratı “Suriye’de Sovyetlerin yeni yöntemleri” isimli bir raporu Amerikan hükümetine sunmuştur. 21 Ekim 1955 tarihli rapora göre, Sovyetler, Arap ülkelerinde batı karşıtlığını kullanarak yoğun bir diplomatik faaliyet yürütmekte, bölgesel komünist partileri destekleyerek hükümetler üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Uygulanan bu yeni politikalar çerçevesinde Sovyetler, siyasi zeminin oldukça kırılğan olduğu Suriye’de, kendi entrikalarını uygulayabileceği uygun bir alan bulmuştur.²⁴ 30 Ocak 1956’da Beyaz Saray’a sunulan raporda ise, Suriye’nin artık bir Sovyet uydusu gibi davranmaya başladığı belirtilmektedir.²⁵ 7 Haziran 1956’da Amerika’nın Suriye elçisi Moose’un Amerika’nın Yakın Doğu masasına gönderdiği mektupta, Suriye’deki gelişmeleri, İsrail düşmanlığı kaynaklı mağduriyet ve kahramanlıkla karışık bir ruh hali, Suudi altınlarının gücüyle Mısır’ın etkinliği ve artan komünist faaliyetler şeklinde özetlemiştir.²⁶

25 Haziran 1956’da Amerika’nın Yakın Doğu masası tarafından hazırlanan başka bir raporda da Suriye’nin Sovyetlerle olan ilişkileri değerlendirilmiştir. Raporda, son dönemde kontrolsüz bir şekilde artan Sovyet-Suriye ilişkilerinin tehlikeli boyutlara ulaştığı ve kendisini komünist olarak görmeyen Suriye hükümeti günden güne batı karşıtlığı propagandalarının baskısı altında kaldığı belirtilmiştir. Sovyet ajanları, etkili bir şekilde Suriye’deki komünist faaliyetleri yönlendirmiştir. Son iki yılda ise, Suriye’nin Sovyetler Birliği ve Doğu bloğu ile başta askeri olmak üzere bütün alanlarda ilişkileri gelişmiştir. Bu ilişkilerden özellikle çok sayıda Suriyeli devlet memurunun Sovyet Rusya’yı ziyareti dikkat çekmiştir. Başta işçiler olmak üzere dini, eğitim ve hukuk alanlarında Suriyeli yaklaşık 250 devlet görevlisi Moskova’yı ziyaret etmiştir. Suriye parlamentosundaki komünist vekil Halit Bektaş Moskova ziyareti dönüşünde büyük bir gösteri ile karşılanmış, komünist teşkilatlar tarafından organize edilen bu gösteriler ise Suriye içişleri bakanlığında her hangi bir şekilde denetlenmemiştir. Bu süreçte çok sayıda Sovyet heyeti de Suriye’yi ziyaret etmiştir. Bütün bu gelişmelerin yanında komünistlerin faaliyetlerinin artmasına rağmen, Suriye’de hala batı karşıtlığının yaygınlığı oranında bir komünizm taraftarlığından söz etmek de mümkün değildir. Suriyeliler açısından Moskova’nın da Arap dünyasına yardım eden süper güç olmasının ötesinde komünizmin merkezi olması itibarıyla bir önemi görülmemiştir.²⁷

Temmuz 1956’da Mısır’da askeri idarenin başındaki Nasır’ın Süveyş Kanalını millileştirdiğini açıklaması, soğuk savaşın bütün aktörlerinin müdahil olduğu büyük krize sebep olmuştur. Millileştirmeye karşı çıkan İngiltere ve Fransa’nın Mısır’a düzenlediği askeri hareket karşısında Sovyetlerin Nasır’a desteği, Sovyetlerin Arap dünyasındaki prestijini artırmıştır. Yaşanan gelişmeler Mısır ile yakın ilişkiler içinde olan Suriye’de de etkisini göstermiştir.²⁸ Süveyş krizini değerlendiren 16 Kasım 1956 tarihli Amerikan belgesine göre; Suriye’de batı karşıtlığının yükseldiği bir ortamda Sovyet nüfuzunun ve komünist söylemlerin artmasına imkân tanımıştır. Aralarında bir birlik oluşturamayan sağcı partiler ise batı

²³ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.312,ü s.554-555.

²⁴ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.316, s.561.

²⁵ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.321, s.567.

²⁶ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.326, s.573.

²⁷ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.328, s.575-578.

²⁸ Fahir Aramaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, 1991, s.500-501.

karşıtlığından beslenen sol söylemler karşısında etkisiz kalmıştır. Bu gelişmeler Suriye'ye askeri ve ekonomik yardım vaatleri sunan Sovyetlere önemli bir avantaj sunmuştur.²⁹

Nitekim 1957 yılı başından itibaren Suriye gittikçe sola kaymaya başlamış ve ülkede komünistlerin tesiri günden güne yükselmiştir. Bu gelişmeler üzerine Suriye kabinesinin güçlü isimlerinden ve komünist sempatisi ile tanınan Halit El-Azm ön plana çıkmıştır. Halit El-Azm 1956 Temmuz'unda Savunma Bakanı olarak bir heyetle Moskova'ya gitmiş ve orada Sovyetler ile bir takım antlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmaların 6 Ağustos'ta açıklanması ile 1957 Suriye Buhranı patlak vermiştir. Zira bu antlaşmalara göre; Sovyetler, Suriye'nin silahlandırılmasına, Lazkiye'de yeni bir limanın yapılması, karayolları, demiryolları ve sulama gibi projelerin finansmanında destek olması istenmiştir.³⁰

Suriye ile Sovyetler arasında imzalanan bu antlaşma, başta 30 Mart 1957'de yayınladığı Eisenhower doktriniyle Ortadoğu'da Sovyet etkinliğinin önüne geçmek isteyen Amerika ve müttefikleri üzerinde şok etkisi yaratmıştır. Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından Amerikan Başkanına sunulan raporda imzalanan yardım antlaşması sonrası gelişmeler değerlendirilmiştir. Yayımlanan rapora göre antlaşmanın imzalanması ile Sovyetler Suriye'deki Sovyet taraftarı komünist grupların desteği ve yaptığı yardımlarla nüfuzunu artırmıştır. Ancak yapılacak açıklamalarda, Suriye'nin uluslararası komünizmin etkisine girdiği şeklinde bir beyanattan kaçınılması istenmiştir. Her şeyin sis perdesi altında olduğu Suriye'de her şey tamamen sol ve komünist grupların kontrolünde olmadığı belirtilmiştir. Ancak bu gelişmelerle ilgili en önemli husus Ortadoğu ve Suriye'nin, Sovyetler ve Çin gibi komünist ülkelerin birinci hedefinde olduğu gerçeğidir.³¹

Suriye krizinde karşı karşıya gelen iki büyük devletin dışında Ürdün, Lübnan, İsrail ve Türkiye de bölgeyle yakından ilgilenmiş ve çeşitli roller üstlenmişlerdir. Ancak bölgede Türkiye diğerlerine göre daha etkin bir rol oynamıştır. Bu dönemde batıyla uyum sürecinde olan Türkiye; sadece Arap dünyasını değil aynı zamanda Sovyetleri de karşısına almak durumunda kalmıştır. Böylece Cumhuriyet döneminden itibaren kuzeyden hissedilen Sovyet tehdidi artık Türkiye'nin güneyinden de hissedilmeye başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye Suriye sınırından askeri tedbirler almak suretiyle Suriye'yi uyarmıştır.

Türkiye ile Suriye arasında ortaya çıkan bu gerginlik neticesinde Sovyetler Başbakan Adnan Menderes'e bir mektup göndererek, Türkiye'yi Suriye üzerinde baskı kurmakla suçlamıştır. Suriye'den bir rahatsızlık belirtisi olmamasına rağmen Sovyetlerin bu tavrı Suriye'yi sahiplenme mesajı olarak algılanmıştır. Menderes cevabi mektubunda Türkiye'nin hiçbir devlete karşı saldırı planı olmadığını ve sadece kendini savunmak amacıyla tedbir aldığı bildirilmiştir.³²

Türk-Sovyet gerginliğinin artması üzerine Kruşçev 9 Ekim'de Amerikan basınına "Eğer savaş patlak verirse, biz Türkiye'ye daha yakınız ve siz değilsiniz. Silahlar ateş almaya başlayınca roketler uçacak ve o zaman düşünmek için vakit çok geç olacak" şeklinde bir demeç vermiş ve Türkiye'yi füzeyle vurma tehdidinde bulunmuştur. Buna cevap Amerika'dan gecikmemiş ve Amerika Dışişleri Bakanlığı 11 Ekim'de yayınladığı bildiriye "Türkiye bir tecavüze uğradığı takdirde, aradaki mesafe ne olursa olsun, Birleşik Amerika bu memleketi yalnız bırakmayacaktır. Birleşmiş Milletlerin saygı gören bir üyesi olarak Türkiye, siyasetini bizzat tayin etmeye ve milli güvenliğini müdafaa için gereken tedbirleri kararlaştırmaya tam

²⁹ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.340, s.602-603.

³⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.507.

³¹ FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.361. s.642-643.

³² Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1983, s.201.

manasıyla muktedir müstakil bir memlekettir. Aradaki mesafe ne kadar uzun olursa olsun, Türkiye’nin dostu ve müttefiki olan Birleşik Amerika’nın NATO’dan doğan taahhüt ve vecibelerini yerine getireceğinden şüphe edilemez” ifadeleri kullanılmıştır. Böylece Amerika’nın Sovyet tehdidi karşısında Türkiye’nin yanında olduğu bütün dünyaya ilan edilmiştir.³³

Sonuç

1957 yılında imzalanan Suriye ile Sovyetler arasındaki antlaşma ile Sovyetler Ortadoğu’da önemli bir üs kazanmış, bu antlaşma komünizmin Ortadoğu’da yayılması için önemli bir ivmeye sebep olmuştur. Soğuk savaş döneminde Sovyet Amerikan ilişkilerinin gerilmesine neden olacak olan bu antlaşma uluslararası ilişkilerde de krize neden olmuştur. Bu dönemde Ortadoğu üzerinde ilgisi yoğunlaşan Amerika ile ilgili istihbarat raporları gelişmeler hakkında bilgi edinmemiz ve 1957 krizinin arka planındaki nedenleri açıklayabilmek açısından oldukça önemli bir kaynaktır. Kriz, Soğuk Savaş yıllarının başlarındaki uluslararası ortamda nasıl geliştiği hakkında az ya da çok, bu kaynaklarda bulunan verilerle, tarihi geçmişini resmetmemize yardımcı olmaktadır.

Bu noktada, krize yol açan olgusal nedenleri bu kaynakların nasıl haritaladıklarını sorgulanması önemlidir. 1957 Suriye krizinin ortaya çıkışı Sovyetler ile imzalanan ekonomik ve teknik yardımlaşma antlaşması ile olmuştur. Bu gelişme Orta doğu ile ilgilenen bütün Batılı güçler açısından tehditkâr bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Batılı güçler açısından bu tehdidin nedeni sadece, Sovyetlerin Ortadoğu’ya sızması ya da komünist nüfuzunu genişletmesinden kaynaklanmamaktaydı. Aynı zamanda Nasır’ın bölge üzerindeki anti-empyralist etkisinin genişlemesi, Süveyş buhranından sonra daha belirgin hale geldi. Hem Washington hem de Londra Suriye’de dostane bir rejime ihtiyaç duyuyorlardı. Gizlice Şam’da bir rejim değişikliği girişimine teşebbüs ettilerse de, Suriye istihbaratı bu gizli planı ortaya çıkarmış ve engellemiştir.

Krizi, Suriye’nin komşularından Türkiye bağlamında değerlendirdiğimizde Bu dönemde iktidarda olan Demokrat Parti ve Başbakan Adnan Menderes’in ekonomik ve siyasal açıdan krizi fırsata dönüştürme gayretleri ön plana çıkar. Amerikan liberalizmine dayalı ekonomik kalkınma, kültürel açıdan Amerikan değerlerine dayalı gelişme, Amerikan tipi laikliğe dayalı dini gelişim ve Amerikan anti-komünizmine endeksli ideolojik gelişme planlayan Demokrat Parti açısından Suriye krizi, Türkiye’nin konumunun anlaşılması açısından fırsat yaratmıştır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

FRUS,(U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, Washington, DC, Government Printing Office) 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.287. s.513.

FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.296, s.525..

FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.297, s.526-527.

FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.299, s.530.

FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.299, s.432.

³³ Armaoğlu, a.g.e., s.616-617.

- FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.299, s.532.
 FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.299, s.533.
 FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.312,ü s.554-555.
 FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.316, s.561.
 FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.321, s.567.
 FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.326, s.573.
 FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.328, s.575-578.
 FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.340, s.602-603.
 FRUS, 1955-1957, Vol. XIII, Near East: Jourdan-Yemen, Doc.361. s.642-643.

Müracaat Eserleri

- AKDEMİR, Salih, “Suriye’deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü”, *Avrasya Dosyası*, ASAM, Cilt. 6, Sayı.1, 2000, ss.201-237.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.
- FİLDİŞ, Ayşe Tekdal, “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt. VI, Sayı.52, Nisan-2013, ss.55-62.
- FLORES, Alexander, “The Early History of The Lebenase Comminism Reconsidered”, *Khamsin C.7*,1980, ss.7-20
<http://www.21ypte.org/tr/arastirma/suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi> (Erişim Tarihi: 10.05.2018)
- http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20111116_85raportum.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2018)
- GÜRÜN, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1983.
- İSMAEL, Tareq Y. İsmael-Jasqelene S. İsmel, *The Communist Movement in Syria and Lebanon*, University Press of Florida, 1998.
- İSMAEL, Tareq Y., *The Communist Movement in the Arab World*, Routledge, 2005.
- KARABULUT, Bilal, “Karadeniz’den Ortadoğu’ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.12, 2007, ss.67-88.
- KÜÇÜKVATAN, Mahir, “Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı”, *ÇTTAD*, XI/23, 2011, ss. 78-82.
- UMAR, Ömer Osman, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.